

ČLÁNKY

Suverenita mezi křesťanstvím a právní modernitou

Jiří Baroš*

Pojem suverenity se díky projevu prezidenta republiky v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v září loňského roku dostal do centra veřejného diskurzu v naší zemi. Prezident ve svém projevu hovořil o parlamentu jakožto o primárním zdroji, „z něhož vyvěrají a z nějž jsou odvozeny všechny další moci ve státě – tedy včetně moci výkonné a soudní.“ U této formulace však nezůstal, ale připojil k ní konstatování, že právě proto je nutno parlament považovat za suveréna. O uznání této (suverénní) autority parlamentu proti různým soudním tělesům, která si chtějí uzurpovat větší díl moci, než jim přísluší, mu pak jde především.¹ Není se co divit, že tvrzení prezidenta o suverenitě parlamentu vyvolalo mnohé kritické reakce, neboť jím vykreslený obraz parlamentu jakožto suveréna nemá oporu ani v Ústavě, podle níž je zdrojem veškeré státní moci lid a parlament je pouze jedním z orgánů, prostřednictvím nichž lid svou moc vykonává (čl. 2 odst. 1 Ústavy ČR), ani v doktríně, protože rozlišení mezi konstitutivní a zákonodárnou mocí je jádrem moderního konstitucionalizmu.² V tomto článku se však nechci zabývat spory o význam klíčových stavebních kamenů moderního státu, které se odehrávají v české kotlině,³ ale rád bych

nabídnul širší pohled na fenomén suverenity, a to z perspektivy konceptuální historie tohoto klíčového právně filozofického pojmu. Protože není možno přehlížet širší myšlenkové zdroje moderních právních konceptů, které nejsou v našem prostředí téměř zpracovány, je třeba vyjít z relevantních zahraničních autorů.

Existuje ale hlubší důvod, proč se o konceptuální historii základních stavebních kamenů moderní politiky a moderního práva zajímat: naše politické ideje (ale též právní ideje) nelze totiž plně vysvětlit bez studia historie, neboť jsou velice často rezidui myšlenek minulosti. Základ našeho poznání nám již není bezprostředně dostupný, a proto se nám stává, že to, co dříve bývalo explicitní, nyní degenerovalo v pouhé nejasnosti a nevy-slovené předpoklady. Proto platí, že ty naše ideje, které vznikly specifickou transformací elementárnějších idejí, můžeme vysvětlit pouze s pomocí výkladu jejich dějin. Zdá se, že to, co prohlásil americký filozof Leo Strauss o politické filozofii, platí také pro filozofii práva: „*Protože moderní politická filozofie nevyvěrá přímo z přirozeného vědomí, ale rozvíjí se cestou modifikace dřívější politické filozofie, a dokonce i v opozici vůči ní, vůči její tradici, její základní pojmy nemohou být plně pochopeny bez předchozího pochopení politické filozofie, z níž a vůči níž byly tyto pojmy získány, a bez pochopení oné specifické modifikace, pomocí níž byly získány.*“⁴

Navážeme-li historii konceptu suverenity na jiné velké téma politického a právního myšlení, jímž je dělení mezi *starými a moderními*,⁵ je možno konstatovat,

* Mgr. et Mgr. Jiří Baroš, asistent místopředsedkyně Ústavního soudu ČR.

¹ Projev prezidenta republiky v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky ze dne 7. 9. 2010, který je dostupný na stránkách <http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr-vaclav-klaus/vybrane-projevy-a-rozhovory/163.shtml>

² Srov. Raynaud, Philippe: *Le juge et le philosophe*, Paris: Armand Colin, 2008, s. 73–88.

³ Asi nejlepší rozbor principu suverenity lidu v našem prostředí najdeme v díle Vladimíra Klokočky *Ústavní systémy demokratických zemí* (Praha: Linde, 1996). Klokočkův rozbor vyvolal mnohé další (i kritické) reakce (srov. shrnutí těchto debat in Černý, Pavel: Ke sporu o pojetí suverenity lidu v české Ústavě, *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2/1999, s. 112–119) a vychází z něj mnohé další práce, např. Holländer, Pavel: *Základy všeobecné státovědy*, Praha: Aleš Čeněk, 2009, s. 86. S Holländerem ovšem již nelze plně souhlasit v tom, že je suverenity lidu v parlamentním systému reprezentována suverenitou parlamentu, byť tomu tak původně bylo a je otázkou, zda je tomu tak ještě v některých zemích i v současnosti (např. ve Velké Británii s ohledem na přijetí Human Rights Act). Každopádně platí, že pojem suverenity parlamentu je cizí duchu moderního konstitucionalizmu, ale vychází z jiných, byť moderních, konkrétně osvěcenských tradic. Vý-

znamným příkladem této koncepce byla např. republikánská ortodoxie ve Francii, která udělala ze suverenity parlamentu hlavní kritérium republikanismu, a proto zde proces přijetí moderního konstitucionalizmu prošel mnoha peripetiemi. Moderní konstitucionalismus původně vznikl radikálním rozchodem s anglickým režimem vycházejícím ze suverenity parlamentu, a to na základě objevu konstitutivní moci odlišné od moci zákonodárné. Tento objev pak umožnil postavit právní řád pod ochranu psané ústavy, a tím limitovat moc reprezentantů; suverenity parlamentu přestala být z tohoto důvodu možná. Srov. Raynaud, op. cit.

⁴ Strauss, Leo: *Eseje o politické filozofii*, Praha: OIKOYMENH, 1995, s. 100.

⁵ K tomu v češtině viz Baroš, Jiří: Philippe Raynaud: Le juge et le philosophe, *Středoevropské politické studie*, 2–3/2010, s. 202–208, dále viz Ferry, Jean-Marc: *Histoire de la pensée politique. Syllabus de complément*, 2004, On-line text:

že suverenita byla vypracována v opravdovou politickou doktrínu až v období monarchického absolutismu, kdy se zrodila moderní koncepce suverenity.⁶ Ve starověku nemůžeme o suverenitě mluvit vůbec, protože zakládajícím principem politického řádu byl harmonicky uspořádaný *kosmos*, a ani římská myšlenka *impéria* není s pojmem suverenity identická, protože tato nejvyšší moc a autorita nebyla chápána jako zakládající princip státu. Daleko důležitější je pro konceptuální historii suverenity období křesťanstva, a to jednak teologická koncepce Boha křesťanského náboženství, ale také právníky vytvořené koncepty reagující na potřeby života středověké společnosti. Ovšem bylo tomu až s francouzským právníkem Jeanem Bodinem, kdy byla vypracována opravdová moderní doktrína suverenity.⁷ Protože má suverenita, stejně tak jako mnohé jiné základní koncepty moderního politického a právního myšlení (např. lidská práva), své středověké předchůdce, podíváme se krátce na kontinuitu mezi křesťanstvím

<http://users.skynet.be/sky95042/Corpus.pdf>, s. 3–16, Pelluchon, Corine: Anciens et modernes. In: *Dictionnaire des Droits de l'Homme*. Dir. J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre, Paris: Puf, 2008, s. 39–43, Raynaud, op. cit., s. 17–31. *Starší a moderní* se liší v samotném pojmání fenoménu práva. Právo je podle *starých* něčím přirozeným. Na scénu se dostává ale až tehdy, když je třeba vyřešit nějaký spor. Přirozené právo je to, čemu v daném sporu svědčí spravedlnost. Odhalujeme je až v rámci tohoto sporu, vyplývá ze všech okolností případu. Nachází se tak ve věci samé. Naproti tomu podle *moderní* školy přirozeného práva je právo založeno na rozumu, zatímco pro staré rozum nebyl apriorním základem přirozeného práva. U moderních se rozum stává zákonem, a to i v objektivním smyslu, protože objektivní právo je plodem rozumu. Právo již není produktem rozhodování sporů, ale vychází ze samotného lidského rozumu. Tak je otevřena i cesta k právnímu pozitivizmu, který právo ztotožňuje s vůlí a mocí. Rozum totiž může překročit sféru sociálně uznávaného poznání a stát se sociálně uznanou mocí. Právo se pak stává manifestací vůle suveréna ve formě příkazů. Suverén je tím, kdo disponuje monopolem na legitimní užívání násilí. Blíže viz Kissangoula, Justin: *Justnaturalisme*. In: *Dictionnaire des Droits de l'Homme*. Dir. J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre, Paris: Puf, 2008, s. 570–573.

⁶ *Moderní* ovšem ještě neznamená demokratický, a proto nelze automaticky mluvit o suverenitě lidu. Viz Ferry, op. cit., s. 21.

⁷ Srov. Beaud, Olivier: *La puissance de l'Etat*, Paris: Puf, 1994. V tomto článku budu tudíž sledovat trochu jinou perspektivu, než jsem sledoval v článku nazvaném *Ke zdrojům suverénního státu jakožto politické kategorie* (*Časopis pro právní vědu a praxi*, 2/2009, s. 104–109), kde jsem označil jako filozoficky daleko důležitější teorii Thomase Hobbesa, a to z toho důvodu, že Bodin vychází z naturalistické metafyziky, zatímco u Hobbesa už neexistuje přirozený řád společnosti, ale vše vychází z moci individuí. V tomto článku se ovšem chci podívat na specifičnost suverenity jakožto právního konceptu, nikoliv na stát jakožto moderní fenomén. Hobbes, ale také Locke a Rousseau jsou klíčovými autory i v díle Jiřího Přibáně *Suverenita, právo, legitimita*, Praha: Karolinum, 1996.

a právní modernitou. O nástin vývoje konceptu suverenity v modernitě bych se rád pokusil v některém z dalších článků, zde nabídnu jen rozbor středověkých kořenů právní modernity a naznačím zlom, ke kterému v souvislosti se vznikem modernity došlo. Tato práce tak spadá do pole genealogie moderních právních konceptů, což je téma, které není v našem prostředí až tak často rozvíjeno, přestože si jistou pozornost zaslouží.

Co přineslo křesťanství právní modernitě?

O vztahu mezi křesťanstvím a právní modernitou lze uvažovat dvěma způsoby: jednak (1) lze vyjít ze zásadních teologických pojmů křesťanství a po vzoru Carla Schmitta zkoumat, do jaké míry jsou významné koncepty moderní teorie státu nejen díky svému historickému vývoji, ale také díky své systematické struktuře sekularizovanými teologickými koncepty,⁸ jednak (2) je možno zkoumat konkrétní původ moderních právních konceptů v rámci středověkých právnických debat, protože právo ve středověku minimálně od doby Řehoře VII. zažívalo svůj *revival*.⁹ Gregoriánské reformě šlo o vymanění církve z područí světské moci, a proto bylo úkolem církevních právníků pokusit se odůvodnit co nejsilnější a nejrozsáhlejší papežskou autoritu. Tento „*vpád juridizmu*“, projevující se ve velkém rozvoji a vzestupu práva, měl sloužit papežství při jeho konfliktech se světskými mocnostmi.¹⁰ Podívejme se ale nejprve (1), jak vznik moderního konceptu suverenity umožnila změna v pojmání Boha, v jejímž pozadí stál nominalismus.¹¹ V této části své práce vyjdu především

⁸ Schmitt, Carl: *Political Theology. Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, Cambridge, Mass. and London: The MIT Press, 1985, s. 36.

⁹ Srov. Congar, Yves: *Za církev sloužící a chudou*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, s. 74.

¹⁰ Podle Alasdaira MacIntyry byla cílem pontifikátu Řehoře VII. realizace praktických, a zvláště pak politických dimenzí Augustinovy teologie (*Whose Justice? Which Rationality?*, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1988, s. 158nn.). Cílem „*politického augustinianizmu*“ (H.-X. Arquillière) bylo vstřebání toho časného tím duchovním. Když byl ale vysloven nárok na nadvládu věcí duchovních, vyvolal logicky jakožto odvetu opačný požadavek, a to svéprávnost a nezávislost časných věcí. Právě v této době má podle francouzského filozofa Marcela Gaucheta své kořeny moderní zlom, kdy začal krystalizovat nový ideál politického společenství a nový typ státu. Srov. především Gauchet, Marcel: *Odkouzlení světa*, Brno: CDK, 2004, s. 183nn.

¹¹ O tom, že v souvislosti s nominalizmem došlo k velkým změnám i v rámci morálky, svědčí skvěle knihy švýcarského morálního teologa Servaise Pinckaerse. Zatímco Tomáš Akvinský ještě podřizoval morální závazky ctnostem, moderní koncepce tento vztah obrátila. Do centra zájmu morální teologie se tak dostaly povinnosti a příkazy a morálka přestala být chápána primárně jako pokus odpovědět na aspirace lidského srdce. Otázka, co může učinit člověka šťastného, pře-

z nové knihy americké politické teoretičky Jean-Bethke Elshtainové, vzniklé na základě prestižních *Gifford Lectures*.¹² Následně se podívám (2) na středověké kořeny moderního konstitucionalizmu, a to v podání amerického historika Briana Tierneyho.¹³ Jeho práce o zrodu moderních právních konceptů (např. i vzniku lidských práv) patří mezi to nejzákladnější, co bylo na tomto poli sepsáno.

Podle křesťanské teologie je pouze Bůh suverénem nad všemi věcmi. Tento Bůh je zároveň plností rozumu, dobra a krásy. Podle ortodoxní křesťanské tradice garantuje Bůh chápaný jako *logos* inteligibilitu světa. Nejdokonalejším aktem lidského rozumu je víra jakožto ctnost intelektu. Křesťanský Bůh je ovšem také láska. Rozum a láska nejsou podle křesťanství odděleny, ale jsou ztělesněny v druhé osobě Nejsvětější Trojice, která pak díky skutečnosti vtělení obrovským způsobem pozdvihuje důstojnost člověka. Křesťanský Bůh je definován vztahy, které má uvnitř sebe (tj. vztahy jednotlivých osob Nejsvětější Trojice) a které má ke svému stvoření a k člověku. Právě proto se nemůže chovat nevypočitatelně a nahodile, nýbrž zákonem jeho jednání je láska. Manifestací této lásky je pak celé stvoření. Mezi Božím rozumem, spravedlností a láskou na jedné straně a způsobem, kterým Bůh chce, na straně druhé existuje určitý vnitřní vztah a nutná vazba. Boží suverenita je vázána tím, že Bůh nemůže jednat v rozporu se svojí přirozeností (Bůh je láska) a s tím, co již vykonal: Bůh, který učinil všechny věci, nemůže změnit všechny věci, a proto již není jeho moc absolutně neomezená.¹⁴

Tomistická syntéza, podle níž je Bůh vrcholem dobra, rozumu a lásky, byla ovšem rozbita nominalizmem. Dialogická dimenze Boží suverenity bledne a Bůh se stává primárně svou (absolutní) vůlí definovaným suverénem. Absolutní moc Boha začíná být chápána jako schopnost jednat mimo již ustavený řád. Zákonům tohoto řádu se může podřídit, pokud chce, může je ovšem také suspendovat a ustavit zákony nové. Zdůrazněna je tak jeho svoboda a všemohoucnost, nahodilost a nespoutanost jeho vůle. Nebývá již prezentován jako plnost rozumu a dobra, ale jako suverénní vůle. Protože je člověku neskonale vzdálen, není již možno o něm uvažovat analogicky na základě lidské zkušenosti.¹⁵ Zřejmé je jen to, že Božím příkazem byl na svět a člověka uvalen zákon. Od něj se pak odvíjí morální kvalita jednotlivých skutků, jelikož to, zda je určitý skutek špatný, závisí pouze a výlučně na tom, zda je

v rozporu s Božím zákonem, tj. zda byl zakázán Bohem. Protože důvodem zákona je jen božské *fiat*, můžeme říct, že vůle má primát nad rozumem.¹⁶ Řád tohoto světa již nemůžeme chápat jako participaci na Božím rozumu, který je do určité míry transparentní lidskému rozumu, i když jej nevýslovně překračuje.

Všechny tyto teologické úvahy byly posléze přeneseny do sféry politiky. Podle voluntaristického božského suveréna nominalizmu byla zkonstruována i suverenita pozemského suveréna. Vůle suveréna musí být jedna, jedinečná, monistická. Suverenita je plnost moci. Ta byla nejdříve nárokována středověkými papeži, ovšem proti jejich požadavkům vystoupily právě se rodící národní monarchie. Pozemský suverén se postupně zbavil moci nejen papeže, ale také doposud nezávislé moci feudálního panstva.¹⁷ Politická centralizace národních monarchií znamenala ve své době podstatné zjednodušení, neboť středověký svět byl slátaninou překrývajících se jurisdikcí. V rámci tohoto komplikovaného a dlouhodobého procesu získal pozemský suverén podobný vztah k sociálnímu, politickému a náboženskému životu, jako měl božský suverén ke stvoření.¹⁸ Suverén je někdo, kdo je nadán absolutní mocí, stojí nad zákonem, jemuž je podřízen jen tehdy, pokud si tak zvolí. Tato radikální koncepce suverenity měla vliv a umožnila zformulovat moderní koncepci suverenity, jak to nejpřesvědčivějším způsobem učinil francouzský právník Jean Bodin. Dříve než se pustíme do analýzy Bodinovy koncepce, rád bych ještě představil některé středověké právnícké debaty, které měly velký vliv nejen na vznik moderní koncepce suverenity, ale také na další vývoj moderního konstitucionalizmu. Protože u teoretiků absolutizmu nebyly mnohé „liberálnější“ středověké koncepce použity, musela je modernita až následně znovuobjevovat v rámci dlouhého procesu vývoje moderního státu, mezi jehož hlavní milníky

stala být v centru zájmu morální filozofie, která se začala orientovat až příliš na zákon. Srov. Pinckaers, Servais: *La morale catholique*, Paris: Cerf, 1991, s. 39nn.

¹² Elshtain, Jean-Bethke: *Sovereignty. God, State, and Self*, New York: Basic Books, 2008.

¹³ Tierney, Brian: *Religion, law and the growth of constitutional thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

¹⁴ Elshtain, op. cit., s. 21–22.

¹⁵ Ibid., s. 38.

¹⁶ K otázce vůle v moderní filozofii s ohledem na voluntarismus Dunse Scota a Viléma z Occamu viz především Muralta, André de: *L'unité de la philosophie politique*, Paris: Vrin, 2002, s. 29–87. *Voluntarismus* těchto filozofů se od aristotelizmu odlišuje definicí vůle, která je pro něj zbavena veškeré objektivní finality. Absolutní moc Boha (*de potentia absoluta*) může člověku libovolně předepsat lásku či nenávisť k bližnímu a sobě samému. Stvořená vůle je radikálně indiferentní a v této indiferenci je pak založeno absolutní právo nade vším (*jus omnium in omnia*). Až podle aktuálního řádu své vůle Bůh (*de potentia ordinata*) přikazuje člověku, aby jej miloval a miloval svého bližního a sebe. Morálka pak spočívá v konformitě praktického jednání s Božími příkázáními, čímž dochází k tomu, že je lidská vůle zbavena své absolutnosti. Podle Muralta je posledním výrazem tohoto voluntarizmu liberalizmus.

¹⁷ Baroš, op. cit. sub 6., s. 105–107.

¹⁸ Elshtain, op. cit., s. 50.

jistě patřil přechod od suverenity zákona k suverenitě lidu.¹⁹

V lidských dějinách zcela jedinečný fenomén moderního konstitucionalizmu můžeme podle Briana Tierneyho pochopit pouze na pozadí konfigurace středověké společnosti.²⁰ Abnormalitu středověké společnosti nejlépe vystihují její náboženské aspekty, tj. zcela výjimečná role, která v organizaci středověké společnosti připadla křesťanské církvi. Vznikla tak neobvyklá dualita církevní a světské struktury, z nichž každá omezovala autoritu té druhé, přičemž tyto institucionální struktury byly ve stavu permanentní interakce, neustálého vzájemného ovlivňování, výměny idejí a praktik. Oboustranné výpůjčky, ke kterým v této době docházelo, měly zcela zásadní význam pro ústavněprávní myšlení; Tierney zmiňuje v první řadě koncepty souhlasu a reprezentace, které byly zvláště středověkými právníky promyšlené. Úrodnou půdou pro zrod právních konceptů představovaly práce středověkých kanonistů, kteří spojovali jak světské, tak náboženské myšlenky. Dalším neobvyklým rysem středověké společnosti byl rozkvět nejruznějších korporací, a to uvnitř církevní i světské hierarchie.²¹ Jejich rozvoj byl stimulován reformními hnutími uvnitř církve, stejně jako hospodářským oživením ve 12. století, kdy vznikaly různé kláštery, katedrální a kolegiální kapituly, fraternity, univerzity, gildy či komuny. Obsah středověkého konstitucionalizmu nám umožňuje pochopit jak existence dvou hierarchií vládnutí (duchovní a světské), tak tenze v rámci každé z těchto hierarchií, ale také rozkvět nejruznějších korporací.

Středověcí kanonisté ovlivnili další rozvoj ústavněprávního myšlení ve dvou směrech: (1) promýšleli vztah mezi vládcem a komunitou a (2) zabývali se také

¹⁹ To je vidět např. na tom, jak moderní koncepce suverenity nepracovala původně vůbec s pojmem reprezentace. Tento hierarchický aspekt Bodinovy teorie suverenity se stal předmětem kritiky francouzského filozofa Jacquese Maritaina, jemuž vadí, že suverénní vládce vládne politickému celku jako Bůh vládne vesmíru. Přestože teoretici suverenity věděli, že lid má přirozeně vládnout sám sobě, tak tuto „úvahu o tomto právu nahradili úvahou o moci lidu tvořícího stát. Věděli, že autoritu, kterou vládce má, dostává od lidu. Ale opomíjeli pojem zastupování, vikariance, který zdůrazňovali středověcí autoři, a nahradili ho pojmem materiálního přenosu a donace, darování.“ Zástupci nebo představitelé lidu mají právo vládnout pouze účastí na právu lidu. Srov. Maritain, Jacques: *Člověk a stát*, Praha: Triáda, 2007, s. 34–35.

²⁰ Tierney, op. cit., s. 9.

²¹ *Ibid.*, s. 11. Ve vrcholném středověku začala být chápána středověká společnost jako jednotný organizmus. Náboženské a světské instituce reprezentovaly jen odlišné funkce v rámci tohoto organizmu. Tomu napomohla i revoluční změna myšlení, když středověká filozofie asimilovala aristotelizmus, a tak překonala augustiniánský dualismus striktně odlišující církev a svět. Srov. Dawson, Christopher: *Religion and the Rise of Western Culture*, New York: Doubleday, 1991, s. 176.

technickými detaily společenstevního práva.²² K rozvoji těchto myšlenek došlo (1) na makrorovině velkých společností, ale i (2) na mikrorovině vnitřních struktur korporací. Na makrorovině (1) bylo využito římské právo korporací i katolická nauka o církvi (*eklesiologie*). Jak církev, tak politické společenství tvoří jedno tělo (*corpus*). Kanonisté vyvinuli doktrínu, podle níž byl reprezentantem celé církve obecný koncil. Konciliaristické myšlení kanonistů bylo postupně vstřebáno světským myšlením. Národní vládce začal být držitelem autonomní moci, která se neodvozuje od papeže nebo císaře, ale korporativního těla království. Na mikrorovině (2) kanonisté velice rychle přetvořili pravidla soukromého práva do principů ústavního práva. Zabývali se tvorbou vůle korporace (*maior et sanior pars*), vytvořili doktrínu reprezentace (*plena potestas*) a pracovali doktrínu souhlasu (*quod omnes tangit*).²³ Všechny tyto principy, které vznikly asimilací římského soukromého práva do církevního práva,²⁴ adaptací a přeměnou do podoby ústavního práva, byly následně absorbovány do sféry sekulární vlády.

Ve středověku nebylo používáno slovo suverenita. To ovšem podle Tierneyho neznamenovalo, že by se ve středověku nepoužívaly ekvivalentní pojmy. Tímto pojmem byla jurisdikce (*jurisdictio*), která je dnes používána pro popis autority (soudní pravomoci) soudce, zatímco ještě v 17. století toto slovo znamenalo obecně moc vládnout a nejvyšší jurisdikce (*maiestas*) byla synonymem naší suverenity.²⁵ Zatímco raný středověk charakterizoval značný rozptyl politické moci, která nebyla oddělena od vlastnických práv ve světské sféře a od svátostné moci posvátných stavů v církvi, obrat přinesla „renesance 12. století“ se svým rozvojem římského a kanonického práva. Myšlenka suverenity byla nejpřesvědčivěji vyložena zastánci papežské monarchie. Termín jurisdikce začal být v církvi používán jako ekvivalent moci klíčů, která náležela papežství. V univerzální papežské monarchii měl mít papež jurisdikci a moc nade vším. Všechna vlastnická práva a pravomoci vlády vycházely z papeže jako ze svého zdroje. Proti tomuto směřování vlastnických práv s jurisdikcí ovšem vystoupili mnozí právníci kritizující v zájmu panovníků teokratické ambice papeže. Jurisdikce začala být také oddělována od osoby, která zastávala určitý úřad (tj. bylo nutno odlišovat jurisdikci inherentní úřadu papeže od samotné osoby papeže).

Kolem roku 1300, tedy v době zrodu národních monarchií, se v právu a politické teorii začal objevovat koncept jurisdikce označující moc vlastní světské vlády.

²² Tierney, op. cit., s. 19.

²³ *Ibid.*, s. 23nn.

²⁴ Tierney rozlišuje mezi jednoduchým modelem korporace, který byl odvozen z římského, a komplexním modelem kanonistů. *Ibid.*, s. 82n.

²⁵ *Ibid.*, s. 30.

Otázkou ale bylo, kde má tato jurisdikce svůj původ. Tak např. již v polovině 13. století uvažoval papež Inocenc IV., když zkoumal otázku, zda u nevěřících může existovat legitimní vláda, o třech možných zdrojích, jimiž pro něj byla patriarchální autorita, božské právo či volba a souhlas. Právě myšlenka božského práva králů²⁶ a teorie souhlasu²⁷ se staly v budoucnosti rozhodujícími. Ve středověku se také objevují první hypotézy o původu vlády. Oproti starověku, kde tyto úvahy nebyly nijak zvlášť důležité,²⁸ přišel až středověk s modelem uvažování založeným na představě určitého původního fiktivního stavu s imaginárními jednotlivci žijícími mimo společnost. Tento model uvažování byl pak v budoucnosti proslaven teoretiky společenské smlouvy.²⁹ Důvodem pro tento způsob uvažování byl důraz na svobodnou vůli jednotlivců, který se v životě středověkého světa projevoval ve vytváření různých korporací na základě jejich dobrovolného souhlasu.³⁰ Dalším důvodem tohoto zájmu o nalezení původu vlády byl konflikt duchovní a časné moci, neboť v souvislosti s papežskými nároky na teokracii bylo třeba vypracovat konkurující rojalistickou doktrínu legitimacy vlády.

Středověký původ má také myšlenka konstitutivní moci lidu.³¹ Jak ve své práci uvádí Tierney, ve středověku se objevil tzv. „populizmus“, podle něhož suver-

²⁶ Ibid., s. 42–44. Podle této pozice legitimita vlády nebyla odvislá od souhlasu lidu, ale od pozice vládců v rámci hierarchického uspořádání univerza. Nejznámějším teoretikem božského práva králů byl asi anglický král Jakub I. K němu blíže viz Elshain, op. cit., s. 94–100 a Loughlin, Martin: *Constituent Power Subverted: From English Constitutional Argument to British Constitutional Practise*. In: *The Paradox of Constitutionalism*. Eds. Martin Loughlin and Neil Walker, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 30–31.

²⁷ Tierney, op. cit., s. 39–42. Klíčovým a dále rozvíjeným argumentem byl ten, že moc (sice) pochází od Boha, ale skrze lid.

²⁸ Jak uvádí Leo Strauss, „protože veškeré politické diskuse předpokládají existenci politického společenství, není u klasických politických filozofů středem zájmu otázka, zda a proč existuje nebo má existovat politické společenství.“ Srov. Strauss, op. cit., s. 55.

²⁹ Tierney, op. cit., s. 36.

³⁰ Na tom je vidět, jak šly ve středověku korporativismus a individualismus ruku v ruce. Naše představy o středověké společnosti jsou často ovlivněny romantizmem, jehož obraz středověké společnosti byl výrazně zkreslený. Jak uvádí francouzský právní filozof Michel Villey, středověk znal svobody, je to až romantizmus, jež bezmezně velebí korporace a znovuzačleňuje jednotlivce do lůna rodiny, korporace, národa či katolické církve. Srov. Villey, Michel: *Philosophie du droit*, Paris: Dalloz, 2001, s. 123.

³¹ Středověké kořeny pak můžeme v návaznosti na fakt „pluralizmu“ stopovat i u federalizmu. V rámci církve byli zastánci pluralizmu tzv. *episkopalisté*, kteří popírali doktrínu univerzální papežské jurisdikce ve prospěch jurisdikce jednotlivých biskupů. Tierney, op. cit., s. 60–79.

nita náleží nezcizitelně lidu, a to i po ustavení vlády.³² Sekulární politická teorie si pro formulaci této doktríny vypůjčila klíčové koncepty z pojednání kanonistů, kteří tvrdili, že církev je nadřazena jednotlivým držitelům církevních úřadů (duchovním), protože jen celá církev může být ve své víře bezvadná. Nejdůležitějším zdrojem této doktríny byly ovšem diskuse právníků nad klíčovými texty římského práva korporací. Právníci recipující římské právo odlišovali lid jako vytvářející jednotité těleso (*universitas*) od lidu jakožto neuspořádané masy individuů. Právě lidu jako jednotitému tělesu náležela v konečném důsledku suverenita. Ta se projevovala např. v tom, že lid měl právo sesadit vládců, které si ustanovil. Lidu nemohl být nikdo nadřazen: byť byl císař někým větším než jednotlivci, z nichž se lid skládá, byl menší než lid jako celek. Tato doktrína, která má svůj původ v římském soukromém právu, byla úspěšně využita i v debatách v církvi, a to v návaznosti na velké schizma, kdy proti sobě stáli dva soupeřící papežové. Argumenty použité ve velkých sporech středověké církve pak byly využity v rodících se národních monarchiích: byl-li koncil nadřazený papeži, musely být i shromážděné stavy království nadřazené králi, jehož mohly zbavit funkce. Stejně jako císař byl i král větší než ostatní jednotlivci, ale menší než celý lid.

Co by se ale mělo dělat, když by nastala situace, kdy by svou moc zneužívalo shromáždění, které lid reprezentuje? To byla jedna z hlavních otázek, které vyvstaly na základě občanské války v Anglii. Zkušenost této války vedla k závěru, že parlament může být stejně despotický jako panovník. Právě proto bylo třeba rozptýlit autoritu v komplexní struktuře ústřední vlády (*government*). Nastane-li mezi jednotlivými orgány vlády konflikt, jediným, kdo je způsobilý jej rozhodnout, je lid. Tomu také náleží konstituující moc ustavit novou vládu v případě jejího zhroucení.³³ Klíčovým autorem zde byl velký Lockův předchůdce, anglikánský duchovní George Lawson,³⁴ který rozlišoval mezi

³² Ibid., s. 56. K populizmu viz též Ullmann, Walter: *Principles of Government and Politics in the Middle Ages*, London: Methuen, 1961, s. 215–305.

³³ Tierney, op. cit., s. 81.

³⁴ Ibid., s. 97nn. Před Lawsonem rozvíjeli v anglické politice koncept suverenity lidu zvláště *levelleři*, jejichž myšlení mělo velký vliv v revoluční Anglii. Levelleři striktně odlišovali konstituující moc lidu a konstituovanou moc vlády. Parlament neztotožňovali s lidem. Názory lidu měly být reflektovány ve složení konstituované autority, a proto levelleři obhajovali rozšíření volebního práva. Přesto v Anglii myšlenky levelleřů a Lawsona nezměly, ale došlo k zmatenému dovolávání se suverenity lidu, která však byla lokalizována v parlamentu. Velice vlivnou se stala doktrína jednotné a absolutní parlamentní suverenity významného anglického právníka a soudce Williama Blackstona. Srov. Loughlin, op. cit., s. 35–47. K Blackstonovi blíže viz Storing, Herbert J.: *William Blackstone*. In: *History of Political Philosophy*. Eds. Leo Strauss and Joseph Cropsey, Chicago: The University of Chicago Press, 1987, s. 622–634.

vládou a společností, právem vládnout a právem ustavit vládcu či mezi rozpuštěním vlády a rozkladem lidu. Ustavení společnosti odlišoval od ustavení vlády: nejprve musí být z množství oddělených osob ustavena, a to na základě dobrovolného souhlasu, společnost, která má inherentní právo ustavit vládu. Toto právo je podle Lawsona nezczizitelné a náleží společnosti ještě před ustavením vlády, ale také za jejího trvání. Suverenity nemohla být podle jeho názoru rozdělena, ale jednotlivé akty suverenity mohly být diferencovány na legislativní, soudní či exekutivní. Pokud se král a dvě komory parlamentu dostanou do nesmiřitelného konfliktu, zůstává tu autorita lidu. Podle Tierneyho je na Lawsonovi důležité to, že jeho politickou teorii můžeme chápat jako sekularizovanou ekleziologii, ačkoliv byla v mnoha aspektech podobná a předznamenala koncepci Johna Locka, jehož dílo stojí v samotných základech moderní politické teorie. Lawsonovo dílo završuje středověké období, v němž se mnohé církevní pravdy staly základem nového ústavního pořádku. Vývoj v rané modernitě směřoval ovšem jiným směrem: v Anglii převládla bizarní koncepce suverenity parlamentu a ústavněprávní role lidu nebyla klíčová ani ve Francii, tj. v zemi, kde vznikl model moderního centralizovaného státu překonávající feudalismus. Od Bodinova suveréna k moderní koncepci suverenity lidu vedla ještě hodně dlouhá cesta.

Moderní zlom: dílo Jeana Bodina

Co znamená být *moderní*? To, co je moderní, můžeme definovat na základě času, jde totiž o něco nového a neočekávaného, něco, co není determinováno tradicí nebo či ovládáno osudem či prozřetelností. Být moderní znamená být sebe-osvobozujícím a sebe-vytvářejícím, tzn. někým, kdo vytváří historii; moderní člověk je proto *prométheovský*.³⁵ Zakladatelem moderní politické filozofie byl italský státník Niccolò Machiavelli, který o svém politickém učení tvrdil, že je zcela nové. Domníval se, že objevil nové způsoby a řády, a tak se vydal na cestu, kterou dosud nikdo neprošel.³⁶ Jeho ambicí bylo dostat politiku pod větší lidskou kontrolu. Politický projekt *starých* byl podle jeho názoru nerealistický, a proto se Machiavelli rozhodl, že provede zásadní změnu uvnitř civilizovaného světa. Pro uskutečnění správného nebo žádoucího uspořádání společnosti není důležitá proměna morálního charakteru, ale důraz je třeba podle něj položit na instituce. Jeho velkým nepřitelem bylo proto křesťanství, které považoval za příčinu slabosti své doby. Křesťanství totiž hlásá, že ces-

tu ke spáse je pokorná kontempace, nikoliv mužná ctnost. Od křesťanství je však třeba se učit umění propagandy, které je zcela klíčové i pro úspěch moderního projektu. Ten by měl vést ke konverzi lidí k nové víře v možnosti člověka kontrolovat svůj osud a zvládat náhodu. Právě proto tak často *moderní* konstruují nejrůznější teorie; abychom mohli kontrolovat svůj osud, je třeba mít nějaký projekt, který navrhuje určitou změnu či reformu. Vytváříme teoretické systémy, abychom přivodili žádoucí změnu v lidských záležitostech.³⁷ Zcela zásadní byl projekt suverénního státu, k němuž rozhodujícím způsobem přispěl francouzský právník Jean Bodin, jehož *Šest knih o republice (Les Six Livres de la République)* představuje vůbec první komplexní pojednání o moderním státu. Odtud plyne jeho eminentní význam.

Podstatou Bodinovy teorie je objev pojmu *suverenity*, který je nezbytný pro konstrukci moderního státu. Moderní stát vzniká současně s pojmem suverenity. S moderním státem dochází ke kvalitativnímu skoku: stát je podmínkou existence moderního konstitucionalizmu. Zatímco americký historik Brian Tierney zdůrazňuje spíše postupný vývoj práva, tj. kontinuitu mezi středověkým a moderním právem, pro francouzského právního teoretika Oliviera Beauda, z jehož mistrné práce budu při tematizaci Bodinovy koncepce vycházet, je klíčová historická jedinečnost moderního státu, tj. zlom, který odděluje dva světy, svět starých a svět moderních. Podle Beauda je *stát* moderní formou politické moci, západním vynálezem, který umožnil opustit feudalismus. Je to právě pojem suverenity, který umožňuje oddělit před-státní a státní éru.³⁸ Vynález státu umožnil vyřešit konflikt mezi králem a feudálními pány, protože ve středověku si mohli nejvyšší moc nárokovat jak král, tak feudální páni. Kromě moci, která nepřipouští žádnou vyšší moc, se před Bodinem suverenity používala ještě v právně-technickém smyslu: šlo o kompetenci rozhodovat spory v poslední instanci. Šlo ovšem o suverenity čistě *soudní*, zatímco moderní suverenity byla založena na koncepci *legislativní*.³⁹ Moderní suverén je

³⁷ Mansfield, Harvey Jr.: *A Student's Guide to Political Philosophy*, Wilmington: ISI Books, 2001, s. 36.

³⁸ Beaud, op. cit., s. 36.

³⁹ Americký historik Ralph Giesey to vyjádřil formulí: „*The King as judge is medieval, the king as legislator is modern.*“ Král-soudce je totiž strážcem práva, tj. strážcem transcendentního a neměnného řádu. Právo je nadřazeno vůli krále; král je tak *legibus alligatus*, nikoliv *legibus solutus*. I když byl ve středověku pojem jurisdikce používán v širším smyslu pro označení moci spravovat a vládnout nad určitým vymezeným územím, z důrazu na normotvorbu profitovaly různé autority (městské státy, císař či králové). Moderní pojem suverenity naopak zdůraznil koncentraci normotvorné moci v rukou vladaře. Moderní suverenity představuje nejvyšší moc státu nad osobami, které se dostanou do okruhu jeho nadvlády. Středověká království byla naproti tomu omezena jak zevnitř existencí nespočetných nositelů moci, tak zvenku císařem a papežem. *Ibid.*, s. 42–47.

³⁵ Gillespie, Michael Allen: *The Theological Origins of Modernity*, Chicago: The University of Chicago Press, 2008, s. 1–18.

³⁶ Strauss, op. cit., s. 36–42.

v prvé řadě král-zákonodárce či král-normotvůrce; moderní suverenita je zaměřena na *zákon*. Platnost práva vychází z jedné vůle, která je vyjádřena k tomu kompetentní autoritou, jíž je suverén. Stát je pak charakterizován monopolizací zákonodárné prerogativy, aktem suverenity je právě zákon. Skrze něj dává suverén jednotu republice, protože jím ustavuje mezi sebou a jeho adresátem vztah založený na příkazu a poslušnosti. Tento vztah platí pro určité teritorium a pro určitou populaci.⁴⁰ Byl to právě Bodin, kdo jako první zformuloval v právně-technických termínech princip jednoty a nedělitelnosti moci, a proto můžeme jeho dílo považovat za vůbec první obecnou teorii státu.

Suverénní stát má moc vládnout nad osobami, které vstoupí do okruhu jeho jurisdikce. Právo začíná systematickým způsobem rozčleňovat území a stává se čistě státním; suverenita znamená etatizaci zákona.⁴¹ Ke zrodu práva dochází výlučně skrze zákon. Ten je třeba chápat jako příkaz, jež nemůže derogovat nikdo kromě suveréna. Zákonu nemůže také nikdo silou vzdorovat. Je třeba jej chápat jako konkrétní výraz suverenity (aktem suverenity), a proto lze říct, že začíná doba pozitivita práva. To se stává organizovaným a hierarchickým systémem, vycházejícím z určitého prvotního principu. Jediným zdrojem zákona je totiž vůle suveréna,⁴² jenž jediný je schopen ukládat pravidla a vydávat příkazy. V tomto je Bodin dědicem středověkého nominalismu, protože zákon definuje výhradně jako vůli (*voluntas*), nikoli jako *ratio*.⁴³ Jeho koncepce značí vítězství právního voluntarismu a pozitivita práva: zákon je definován primárně skrze příkaz a veškeré síly se mu dostávají z vůle a moci zákonodárce. Pozitivita zákona je myšlena před existencí přirozeného zákona. Také on je interpretován jako příkaz a monopol na jeho interpretaci má jen suverén. Právní povaha zákona ne-

spočívá v pravdě a autoritě jeho obsahu, ale také pro Bodina jakožto moderního myslitele platí hobbesovské *auctoritas non veritas facit legem*.⁴⁴ Existuje tak intimní pouto mezi vynálezem suverenity a pozitivizací práva: s moderní suverenitou se právo stalo pozitivním, tj. souhrnem platných norem vycházejících z lidské vůle. Odtud také vychází dynamická povaha práva, protože stejně jako může být konkrétním rozhodnutím něco přijato za právo, tak zase jiným rozhodnutím může úplně stejně dojít k jeho odstranění. Má-li právo svůj jasný zdroj, mizí nutnost veškerého metafyzického tázání po tom, co je původem či základem práva. To již není pro právníky relevantní otázkou, neboť se právní systém stává autonomním a autoreferenčním.

Je také důležité si uvědomit, že Bodin svou práci napsal v době náboženského rozdělení způsobeného reformací. Politickou otázkou dne bylo to, jak mohou lidé různých vyznání žít společně v jednom politickém řádu. Protože obhajoba jednoho pravého náboženství by vedla k nepořádku a anarchii, jediným rozumným řešením podle Bodina byla akceptace rozmanitosti náboženství.⁴⁵ Jelikož suverenita znamená moc „*dát zákon všem a každému*“, je podle této koncepce na státu, aby vymezil rozsah svých kompetencí. Je tedy výlučně na něm, aby vymezil hranice mezi duchovní a časnou sférou. Náboženství přestává být relevantním pro definice státu, neboť stát zůstává právně státem, když je suverénní, a proto se nemusí k žádnému náboženství vztahovat. Církev ztrácí jakékoliv privilegované postavení v rámci státu a stává se jen jednou z mnoha korporací v jeho rámci. Suverenita má tak svůj nezastupitelný význam v překonání náboženských omezení a umožňuje vnutit všem subjektům náboženskou toleranci. V tom se projevuje zvláštní rys zákona, jeho *unilateralita*: zákon je uložen subjektům bez jejich souhlasu, bez jakékoliv podmínky reciprocity mu musí být poslušní. Neexistuje tak vztah identity mezi normotvůrcem a adresátem právní normy. Naopak podmínka souhlasu (stavů) byla typická pro feudální způsob vlády, kde různá shromáždění byla nadána právem veta, tj. právem spolurozhodování. Zákon můžeme vymezit jako formální potvrzení obsahu zákona ze strany suveréna, přičemž samotný obsah zákona nemusí být nutně určen samotným suverénem.⁴⁶ Ale až na základě jeho sankce je právně perfektní. Suverén je jediným autorem zákona, přestože na jeho tvorbě mohly participovat různé autority. Právní platnost ovšem závisí jen a pouze na vůli suveréna.

Zákon jakožto akt suverenity je jednostranným právním aktem schopným abrogovat⁴⁷ všechny ostatní

⁴⁰ Podle Jellinkovy tříprvkové charakteristiky podstaty státu se každý stát skládá ze (a) státního území, (b) obyvatelstva a (c) určité organizace tohoto obyvatelstva (srov. Filip, Jan, Svatoň, Jan, Zimek, Josef: *Základy státovědy*, Brno: MU, 2000, s. 9). Právníci tradičně kladou tyto prvky na stejnou úroveň. Podle Bodina ovšem populace a teritorium jsou jen rámcem aplikace moci a suverenity. Jedině ta je totiž právnícky rozhodující pro pochopení státu. Jen na státní moci závisí určení právních podmínek nabytí a ztráty státní příslušnosti. Státní území pak není ničím jiným než prostorovým vyjádřením suverenity. Integrita teritoria znamená jen to, že suverénní moc nemůže tolerovat jakýkoliv zásah do svého monopolu, kterým disponuje ve svém teritoriálním rámci. Teritorium je tak vždy závislé na suverenitě. Beaud, op. cit., s. 124nn.

⁴¹ *Ibid.*, s. 57.

⁴² „*Svrchovanost je vůle. To je základní bod celé nauky*“ [a to nejen Bodina, ale můžeme konstatovat, že i v všech moderních], říká přední francouzský právní teoretik 1. poloviny 20. století Léon Duguit ve své *Svrchovanosti a svobodě*, Praha: Věšhrad, 1924, s. 75.

⁴³ Přesto je Bodin spíše dědicem středověkých romanistů a kanonistů. Srov. Beaud, op. cit., s. 58nn.

⁴⁴ Pozitivita práva tak musí převážet nad spravedlností, a to v důsledku tohoto *decisionistického* důvodu: je třeba ukončit právní spor a potvrdit to, co je právo. *Ibid.*, s. 90.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 66.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 71.

⁴⁷ *Abrogace* je úplná derogace normy, k níž dochází tehdy, když nová norma ruší normu starší i od myslitelně nejzazšího

normy, a tak uniknout kontrole jakékoliv jiné autority.⁴⁸ Není zrušitelný nějakou třetí osobou, ale jen suverénem (*prerogativa suveréna*). Tím se vytváří hierarchie moci i norem: vyšší moci je plně k dispozici dílo moci nižší. Suverén není dokonce vázán normami svého předchůdce.⁴⁹ Tím spíše není vázán ani svými normami: je nadán nezcizitelným právem (svobodou) abrogovat své vlastní normy. Zákon suveréna je přitom nadřazen všem ostatním normám, tzn. žádný obyčej nemůže derogovat či modifikovat zákon, protože jeho autorita je založena na vůli suveréna. Nemohou tak učinit ani příkazy vydávané různými úředníky, neboť poslední slovo má vždy suverén. Jeho zákon je prostě nezpochybnitelný; není se proti němu možno jakýmkoliv způsobem odvolat. Předmět rozhodnutí suveréna přitom nebývá omezen na určitý konkrétní případ, ale reglementuje do budoucna neomezený počet případů. Oproti suverénu soudci může suverén-zákonodárce jednat i z vlastního popudu. Originalita monarchie spočívá ale v tom, že připouští možnost individuálního zákona, a tak zákon suveréna ignoruje moderní pojem rovnosti před právem, neboť v monarchii mohou existovat různá privilegia. Každopádně existence privilegií může být suverénem kdykoliv přehodnocena. Privilegovaná skupina proto přestává konstituovat zvláštní politickou kategorii, neboť i ona spadá do širšího celku subjektů podřízených suverénu.⁵⁰ Dochází k homogenizaci adresátů právních norem a univerzalizaci podřízení (tj. jejich právního statusu). Suverenita vždy implikuje vztahy podřízenosti, neboť vytváří pasivní subjekty, z nichž se později v souvislosti s demokratickou revolucí stanou aktivní občané.⁵¹ S Bodinem se stává klíčové též dělení na domácí státní příslušníky a cizince, pro něž platí specifický právní režim.

Důležitou charakteristikou suverenity je *jednota a nedělitelnost*.⁵² Skutečnost, že suverén nemůže s ni-

kým sdílet svou suverenitu, je jen jiným výrazem unilaterality zákona. Svou moc posledního slova, kterou má pro rozřešení klíčových politických konfliktů, nemůže přenechat žádnému jinému subjektu; nezcizitelnost této moci znamená odmítnutí jakéhokoliv spolurozhodování. Bodinova koncepce suverenity je *decisionistická*: nedělitelnost suverenity znamená nemožnost oddělit myšlenku suverénní moci od jejího výkonu jedinou osobou (panovník), protože jinak není možno podle Bodina garantovat řád a mír. Každý společenský nesusouhlas je pro společnost fatální, vede k občanské válce, a proto musí být nedělitelnost suverenity spojena s jednotností jejího výkonu.⁵³ S decisionismem skončil až *liberální konstitucionalismus*, který připustil možnost rozdělení výkonu suverenity. Pro garanci individuálních svobod totiž považoval za nezbytné omezení suverénní moci. Ovšem i liberální koncepce suverenity předpokládá jednotnost a nedělitelnost suverenity. Toto Bodinovo pojetí suverenity vedlo také k emancipaci pojmu státu z veškeré aristotelovské teleologie: suverenitu je totiž možno definovat čistě formálně, nikoliv substanciálně, tj. výčtem cílů, které jsou tak základní, že jich musí každý stát vždy dosahovat (např. spravedlnost, veřejný pořádek či ekonomická politika). Moderní stát již není definován specifickým politickým účelem (*telos*).⁵⁴ Naopak lze všechny kompetence státu subsumovat pod jeden jediný prvek (*princip inkluze*): pravomoc vydávat zákony. Tato pravomoc v sobě zahrnuje všechny ostatní znaky suverenity. Obsah činností státu tak není materiálně vymezen; suverenitu můžeme chápat jako princip *omnikompetence státu* (neboli kompetenční výsost), která se vzpírá jakémukoliv omezení pole intervence státu.⁵⁵ Kompetence státu nejsou definovány svým objektem, ale jen tím, že je lze formálně připsávat suverénu.

Druhým typickým rysem suverenity je *vnitřní jednota*; stát je totiž jednotou rozhodnutí a jednání.⁵⁶ Stát se ovšem neskládá jen ze suveréna, ale ten potřebuje také spolupracovníky a podřízené, vládní a byrokratický aparát. Podle Bodina existuje organická hierarchie upravující vertikální vztahy mezi suverénem a jeho delegáty (*magistrats*): na vrcholu státu stojí suverénní panovník, jemuž jsou podřízeni státní úředníci, kteří mají povinnost poslouchat suveréna. Tato hierarchie vytváří strukturu státu a lze ji chápat také jako hierarchii norem,

nost. Nositel svrchovanosti ji totiž nemůže postoupit někomu jinému, neboť kdyby tak učinil, přestal by v tom okamžiku existovat jako nositel vůle, a tedy jakmile by ji postoupil, svrchovanost by zmizela. Člověk totiž nemůže postoupit svou vůli. Srov. Duguit, op. cit., s. 84.

⁴⁸ Beaud, op. cit., s. 95. Duguit zmiňuje, že podle metafyzických právních konstrukcí je suverenita vůle, jež nemůže být nikdy omezována nikým jiným než sama sebou. Jinak řečeno, „svrchovanost jest vůle s vlastnostmi, které nemá žádná jiná vůle na světě.“ Duguit, op. cit., s. 78n.

termínu zpětně, tj. od počátku účinnosti starší normy. Srov. Neubauer, Zdeněk: *Státověda a teorie politiky*, Praha: SLON, 2006, s. 65.

⁴⁹ Jedinou výjimkou jsou zákony zakládající stát (*leges imperii*), mezi něž patří francouzské nástupnické právo (*lex salica*) a nezcizitelnost koruny. Podle Beauda ovšem lze říct, že mezi principem suverenity a těmito zákony není žádná inkompatibilita, pokud vezmeme v potaz jejich objekt, jímž jsou vztahy mezi panovníkem a stavy. Důvodem jejich existence je institucionalizace královské moci a její ochrana proti ní samé. Plní tak stejnou funkci jako princip nezcizitelnosti suverenity. Srov. Beaud, op. cit., s. 181nn.

⁵⁰ Tj. do širšího okruhu osob, vůči nimž suverén vykonává svou moc.

⁵¹ Beaud, op. cit., s. 112.

⁵² Léon Duguit uvádí, že kromě jednoty a nedělitelnosti byla z povahy svrchovanosti dovozována také její *nepřenositel-*

⁵³ Beaud, op. cit., s. 135.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 140.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 145.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 154.

protože rolí úředníků je jen aplikovat normy suveréna.⁵⁷ V určitých případech je pak i konkretizovat, pokud k tomu mají pravomoc. Nikdy však nesmí jít proti příkazům suveréna, ale naopak musí vždy respektovat jeho zákon, jenž nemohou derogovat ani abrogovat. Jen suverén může abrogovat z vlastní iniciativy normy stanovené jinými autoritami. Může reformovat všechny akty úředníků, a to z jakéhokoli důvodu, neboť jejich moc je pouze odvozená. Moc suveréna je neomezená, stojí nad samými zákony, zatímco moc úředníků je vždy podřízena zákonům a veškerá jejich pravomoc na ně může být jen delegována.⁵⁸ Organizaci moderního státu, narozdíl od středověkého ústavního systému, charakterizuje právě dvojice suverénita a *delegace*.⁵⁹ Skrze delegaci dochází k propůjčení pravomocí suveréna úředníkům. Autoritou, která má monopol na vytváření úřadů, je v prvé řadě suverén, a to skrze unilaterální akt delegace. Kvalita delegace a nepřímo i status úředníka vyplývají z rozsahu jeho diskreční pravomoci (tj. z rozsahu možnosti volného uvážení). I u Bodina platí, že moc přikazovat je úředníkům svěřena na základě jejich úřadu, z důvodu, že reprezentují stát, a proto tito nejsou vlastníky své funkce a svou příkazovací moc nedrží jako věc, se kterou mohou libovolně nakládat. Musí vykonávat svou moc ve jménu neosobní a permanentní instituce státu.

Závěr

I když nejsou vždy dopodrobna a přesvědčivě rozpracovány,⁶⁰ Bodinovy myšlenky jsou velice blízké

⁵⁷ Logika suverenity klade limity právní interpretaci: ten, kdo interpretuje zákon, musí být vždy podřízen zákonu. Nikdy nemůže nahradit autora zákona, protože pak by se sám stal suverénem. Proto má jen suverén monopol na autentickou interpretaci zákona. V tomto případě podle Bodina suverén nejedná jako zákonodárce, ale jako soudce, jenž může deklarovat či korigovat zákon. Snaží se o spravedlivou aplikaci a interpretaci práva. Ibid., s. 194nn.

⁵⁸ Jak uvádí Neubauer, nějaký subjekt je delegován k vydání normy, jestliže „*normotvorný subjekt vydá normu, v níž nestanoví přímo povinnost k určitému jednání (nebo je nestanoví dopodrobna), nýbrž uloží jako povinnost plnit normu nebo normy vydané jiným subjektem.*“ Delegát tak vždy odvozuje svou normotvornou pravomoc (kompetenci) od vyššího normotvůrce, resp. z delegační normy. Má-li být nižší norma platná, musí nejen vznikem, nýbrž i obsahem odpovídat normě vyšší. Srov. Neubauer, op. cit., s. 20.

⁵⁹ Beaud, op. cit., s. 162. Bodin ovšem ještě právně-technický pojem delegace nepoužívá, ale na jeho místě užívá jiných termínů (k delegaci tak dochází na základě ediktu, či komise). Přestože tento pojem neuvádí, je jeho myšlení velice blízké tomu, jak o delegaci uvažují přední teoretici státu ve 20. století.

⁶⁰ Mezi hlavní nedostatky Bodinovy teorie patří neúplné rozpracování kontinuity úřadu (trvalostí úřadu totiž myslí trvalost úředníka, na druhou stranu ovšem požaduje, aby nový

současným obecným teoriím státu, a proto i tento aspekt jeho díla stojí zato studovat. Byť v průběhu dalších staletí došlo k velké modifikaci Bodinovy teorie suverenity, představovala tato novou konfiguraci politické moci. Tyto modifikace souvisely především s přechodem ke státu složenému z občanů, neboť politický lid odmítl hrát roli podřízených panovníkovi. Zrodila se myšlenka reprezentativní vlády, která byla ztotožněna s demokracií.⁶¹ Na scénu vstoupil velký ideál svobody; moderní člověk začal toužit po autonomii. Až demokracie byla schopna realizovat myšlenku suverenity člověka, protože moderní svoboda spočívá v tom, že je člověk pojmán jako suverénní autor lidského světa, který je schopen zorganizovat si svůj svět podle vlastní vůle.⁶² Objevila se nová koncepce suverenity lidu, rozlišující moc konstitutivní a konstituovanou, která byla asi nejpřesvědčivějším způsobem popsána abbé Sieyèsem. Nositelem národní svrchovanosti se stal lid; státní moc vykonává prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní, či prostřednictvím lidového hlasování. Tato moderní koncepce suverenity lidu byla odpovědí na absolutistické pojetí suverenity, které dominovalo po Bodinovi a ignorovalo mnohé příspěvky středověkého konstitucionalizmu.

Protože následný vývoj suverenity po Bodinovi nemohl být na tomto místě rozpracován, rád bych se o něj pokusil v některém z dalších článků. Zde jsem se musel spokojit pouze s krátkým rozбором středověkých předchůdců tohoto základního stavebního prvku moderního politického práva (a to naznačením dvou debat, filozofické a právníkové, které prefigurovaly možnosti objevení se moderního pojmu suverenity) a rozбором zlomu, který lze spatřovat v díle francouzského právníka Jeana Bodina. Právě on totiž práh nového věku modernity překročil. Znalost této zakládající události nám umožní přijmout vhodnou perspektivu pro vypracování historie konceptu suverenity v rámci modernity samotné.

panovník vždy v úřadu potvrdil stávajícího úředníka) a nepodařilo se mu také uspokojivě rozpracovat vztah mezi republikou a suverénem (u Bodina chybí pojem státu jakožto právníkové osoby). Demokratická revoluce vyplnila také chybějící pojem reprezentace v Bodinově díle; ten je totiž diskutován jen v souvislosti s regenty a poručíky, zatímco v demokracii je reprezentace všudypřítomná. Jak již bylo naznačeno výše (pozn. 57), Bodin též nenabízí zcela uspokojivou teorii interpretace práva. Srov. Beaud, op. cit., s. 179–196.

⁶¹ Manin, Bernard: *Principes du gouvernement représentatif*, Paris: Flammarion, 1995.

⁶² K tomu, aby se člověk mohl cítit autorem svých životních podmínek, má pak sloužit celý systém voleb podle všeobecného volebního práva, neboť skrze něj si lidé vybírají své reprezentanty, kteří mají tyto podmínky skrze zákonodárství nastolit. Srov. Manent, Pierre: *Cours familier de philosophie politique*, Paris: Gallimard, 2005, s. 13.

Summary

The concept of sovereignty is the corner stone of the edifice of modern political and legal systems but to a certain extent we have lost the understanding of the historical significance of this concept which was coined in the beginning of modernity. The full meaning of this concept could be gained only by delineating its conceptual history. In its first part (1), this article explores the mediaeval predecessors of this distinctively modern concept by examining two debates, the theological and the juristic one: (a) The model of the absolute sovereign could have been constructed according to the idea of voluntaristic God conceived in such a way by nominalism (the theological argument) and (b) the concept of *jurisdictio* used by the mediaeval jurists was very similar to our sovereignty (the juristic

argument). Both these strands of arguments were presupposed in the process of elaboration of the modern concept of sovereignty by French legist Jean Bodin. In the second part of this article (2), Bodin's theory of sovereignty is thoroughly analyzed. Its eminent importance derives from the fact that Bodin's theory was crucial for the construction of modern state as opposed to feudalism of the Middle Ages. In the early modernity, the sovereign is identified with legislator and the act of the sovereign is the law. Although during the modernity, sovereignty was developed from its absolutist signification to the popular sovereignty, many basic characteristics of sovereignty remained identical. Hence the article argues for the importance of the studying of the contribution of mediaeval and early modern authors for the elaboration of this key concept of legal modernity.